

BIA-P. 2.3.1/2-56

ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๖]

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ๗
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่ยง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๗
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบ
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลุสเตรัจฉาน ๗
จะทุกข์ทนทงคินวัน	พิฆาตกนบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๗
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพินัย ๗
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ๗

พ.ท.

๒๕๒๓

ผ้าสะสิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๕๖]

ของ

ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุ

บรรยายธรรมอบรมนิสิตและอาจารย์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ณ ศาลาธรรมโชษณ์ สวนโมกขพลาราม ไซยา

๑๔ สิงหาคม ๒๕๒๖

ศรัทธาบริจาคของคุณและผู้ได้รับการอบรม

สร้างไว้ในพระพุทธศาสนา

และถวายบูชาพระคุณท่านอาจารย์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๔,๐๐๐ เล่ม

กรกฎาคม ๒๕๒๗

๑๐-๒๖๑๒๒-๑-๑๒

กรมการศึกษานานาชาติ
[]

คำถามทบทวน

๑) คำถามทบทวน เกิดที่ใด,
เพราะเหตุใด เมื่อปี ๑๙๓๕.

๒) คำถามทบทวน ละไม่ใคร่,
ถ้าไม่ไว้ เมื่อปี ๑๙๓๕.

๓) คำถามทบทวน เกิดไม่ได้,
ถ้าเข้าใจ เมื่อปี ๑๙๓๕.

พจนานุกรมภาษาไทย

อนุโมทนา

การพิมพ์หนังสือธรรมะ อันเป็นธรรมทาน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลนธรรมะ อย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่
น่ายกย่อง และควรแก่การอนุโมทนา, ถึงขออนุโมทนา.

คำว่า "ธรรม" เมื่อแปลคำไว้แล้ว มีความหมาย มาก
มาย นานาประการ, แต่ประการที่ สำคัญที่สุดนั้น ธรรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ชีวิตประจำวัน ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิตของ เขา,
เมื่อความดี ซึ่งมีอยู่ อย่างดาษดื่น นี้ โดยส่วนตัว และ
โดยรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนธรรมะ เพราะไม่รู้จัก สิ่งที่เรียกว่า
ว่าธรรมะอย่างถูกต้อง ตั้งแต่อริยสัจ เพราะต้อง
เสียดาย กาลเวลา ในระสอระอวดอันเกิดจาก ประเพณี
ผิด ธรรมะ นั้นเอง. สัญชาติ ที่ คน มี จิตใจ ย่อม
ดิ้น ดิ้น ระสอ ระอวด เช่น นี้ และ เคย มี ใจ ที่ คน จะ
ทำ ดี ได้ เป็น ปกติ นี้ ก็ เพราะ นี้. บุคคล ที่ จะ
ดี ได้ ปกติ อัน นี้ นี้ ก็ เพราะ นี้ เอง. นี่ คือ ที่ คน
ดี ได้ ปกติ; ขอ แต่ ให้ มี ใจ ที่ คน ดี ได้
ปกติ ได้ เป็น ปกติ. เขา นั้น นี้ นี้ ก็ เพราะ นี้ เอง
นี่ เอง แต่ เขา นั้น นี้ ก็ เพราะ นี้ เอง.

โลกสงบสุขในสันติภาพอันดี อยู่ในสภาวะเช่นนี้ ถึง

การรู้จักธรรม คือการรู้จักอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คน
ไม่ฉลาดก็ฉลาดในสิ่งที่เขา ไม่ในความรู้ที่ถูกต้อง ย่อม
ก็มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง. ไม่มีความเป็นความสงสัยในสิ่งที่
มีเป็นแน่แท้แน่ ความฉลาดของคน สำนึกผู้ที่มีธรรมอย่างแท้
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อนมนุษย์ด้วยดี ย่อมได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเห็น
ต่างก็ยังไม่กระทบกัน หากแต่เข้าใจอย่างดี. ผู้มีระบุงูตรีธรรม ย่อม
รู้จักเป็นสุข เมื่อรู้จักว่าตนได้ประพาศธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธแค้น ของ
คนที่ทำในสิ่งที่ผิด. ไม่ชอบความสุขอันเป็นมายา
คือ สุขของคนที่ไม่ดี หรือ สุขของคนที่ไม่ดี. หรือ สุขของคนที่ไม่ดี
หรือ สุขของคนที่ไม่ดี. หรือ สุขของคนที่ไม่ดี.

ธรรมะ ย่อมให้เรารู้จักสิ่งที่ไม่ดีอย่างถูกต้อง รู้จักสิ่ง
ที่ผิดสิ่งที่ไม่ดี และสิ่งที่ดีอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ควรทำ
หรือพึงปฏิบัติ ได้เป็นอย่างดี หรือสิ่งที่ดี มีพระสหาย ฯลฯ อย่าง
ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุข สันติสุข และ สันติสุข
หรือสันติสุข โดยสันติสุข, มีสัจจะวิญญูญาณที่ถูกต้อง จึงเห็น
ผิด แม้แต่สิ่งที่ดีก็ตาม และพหุภาษาที่แท้จริง, มีเมตตา
คนทั้งโลก หรือเห็นแก่คนอื่น แม้แต่คนเดียวย่อม. คือ
ก็ไร้ยอด ยาว, ไร้อุจจัย, หรือ ชอบแต่ของคนเดียว ย่อมมี
แต่ผู้ประพาศธรรม. ข้อนี้ หมายถึง ความว่า ธรรม มีวิธี
หรือมีคุณความดีดี, มีแต่ สัจจะดี มีแต่ดีแท้ที่
เป็นประพาศธรรม มีแต่ดีแท้ที่แท้.

เขา มีทั้ง หู อมูก ลิ่น ทย ไชว สำนักรับการฝึกหัด เพื่อจะได้
 ฝึกหัดสิ่ง ทั้ง บาลี อยุธยา ถูกตัดอย่างที่เป็นจริง เพื่อมีชื่อเสียงอยู่ดี
 อยุธยา สอน บาลี มีทั้ง มี หู อมูก ลิ่น ทย ไชว สำนักรับไว้เป็น
 ชื่อ ในนี้เราตราบเป็นอันกล่าวนอกในกล่าวนั้น ในนี้หัวใจไม่พินิจ แล้วยังที่
 เป็นกันอยู่ โดยมากในในโลกปัจจุบันนี้ ซึ่ง กัดกับขาด ขาด
 เขามั่นด้วย ไทก ออกตัวเขาไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 หู อมูก ลิ่น ทย ไชว ในนี้ สัมผัสโลก แต่ในนี้โลกขณะนั้น
เขาไม่เหมือนนั้นเป็นอีก แก่เขาได้ โดยอาศัย ขวามะ นั้นเอง . ที่
 คุมในโลก ทำให้ได้เช่นนี้ โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบงาม แห่งอยู่
 สันติ หรือเป็น โลกของ พระศรีอารยเมตไตรย ซึ่งมาทำนุบำรุง
 ความเป็น โลกที่สงบ งาม ไม่ได้อยู่ ขวามะ .

หู อมูก ลิ่น ทย ไชว นี้ มีอยู่ทุกที่โดยทั่วกัน ทั้งนั้น
 คือ เดินไปทุกแห่ง ขวามะ . การชั่งยี่ ในนี้ทุกคนได้เดินไปตาม
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสุขสงบ. ขอให้
 การจัดการของพระนั้น มีชื่อ ขวามะ นั้นเอง แพร่ไป ลม ลมไว้
 ใยชนเต็ม ต่อมความประเสริฐ คับแก่ผู้ที่ดีรอบ ล้อมไว้แล้ว . และ
 ผู้ที่ยัง มีชื่อเสียงอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมแต่. ทั้งได้ขอ
 ไปทุกแห่ง ผู้ที่ ดีด้อย เป็นอย่างอื่น.

ฟู กอ กาล อิม กอ กาล

โลกของพละธรรม, วิชา

ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม.

ในการพูดกันครั้งสุดท้ายนี้ ขอให้ตั้งใจฟังให้ดี เพราะจะเป็นการพูดอย่างรวบยอด หรือว่าอย่างส่งท้ายอย่างสรุปก็ได้ แล้วแต่จะเรียก, และเป็นเรื่องสำคัญแน่นอนอน จึงใ้เอาามาพูดเป็นเรื่องสุดท้าย สำหรับเป็นหลักและใช้ทั่วไป ตลอดเวลาเลยก็ว่าได้, และเป็นที่สรุปหมดของทุกเรื่อง คือ ทุก ๆ เรื่องที่จะพูดต่อไป หรือพูดมาแล้ว มันก็สรุปอยู่ในเรื่องนี้, และเป็นเพียงคำพูดคำเดียว ถ้าเข้าใจดีเอาไว้ได้ จะเป็นผลมาก จะมีผลมาก.

บรรยายอบรม นิสิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ณ ศาลาธรรมนิเวศน์ สวนโมกข์ ๑๔ สิงหาคม ๒๕๒๖

ศึกษาให้รู้จักเรื่องผัสสะ.

ถ้าลองทายดูก่อนก็ได้ว่าจะพูดว่าอะไร? จะได้แก่
 คำว่าอะไร? อาตมาเชื่อว่า คงทายผิด ไม่เชื่อก็ลองทายไว้
 ก่อนซิว่า อาตมาจะพูดว่าอะไร? คำเดียวสำหรับหมด
 ทุกเรื่อง. เอ้า, ทายแล้วนะ จะบอกว่า คำเดียวคำนั้น
 คือคำว่า ผัสสะ ถูกไหม? ใครทายถูกบ้าง คือ เรื่องผัสสะ?

เรื่องนั้นมันเป็นเรื่องครอบคลุม ในบรรดาธรรมะ,
 ธรรมะศึกษา ธรรมะปฏิบัติ ธรรมะอะไรก็ตาม ไปรวมอยู่
 ที่คำคำเดียว; เหมือนกับเป็นหัวของเรื่อง, เป็นต้นหัว
 ของเรื่อง คือคำว่า ผัสสะ แล้วมีคำให้ท่องจำง่าย ๆ เกี่ยวกับ
 ผัสสะนี้ว่า ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะทำผิดเรื่องผัสสะ;
 ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่โง่เรื่องผัสสะ; ความทุกข์
 เกิดไม่ได้ ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ. นั้นมันไปรวมอยู่ที่
 คำว่า ผัสสะ คำเดียว ก็เหลืออยู่แต่ว่ารู้จักหรือเปล่า ว่าเรื่อง
 ผัสสะนั้น คืออะไร? คำว่า ผัสสะ, ผัสสะ นี้คืออะไร?
 ที่จริงก็เคยได้ยินได้ฟังอยู่เป็นประจำ แต่จะไม่สนใจก็ได้.

คำว่า ผัสสะ แปลว่า กระทบ, ความหมายกลางๆ
 แปลว่ากระทบ. ในภาษาธรรมะนี้หมายถึง กระทบ
 ทางตา กระทบทางหู กระทบทางจมูก กระทบทางลิ้น
 กระทบทางผิวหนัง กระทบทางใจเอง รวมเป็นหกทาง.
 หกทางนี้เป็นเรื่องที่ต้องศึกษาเบื้องต้น เบื้องแรกที่เดียว;
 ผัสสะมันก็เกิดมาจากการกระทบหกทางนี้ ถ้าจะเรียนกัน
 อย่างถูกต้องแท้จริง ก็ให้ถือว่า เรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย
 ใจ นี้มันเป็นเรื่อง ก ข ค กา หรือ เอ บี ซี ก็ได้ ของ
 พระพุทธศาสนา.

เรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นเรื่อง ก ข
 ก กา คือเรียนที่แรกของพุทธศาสนา; เพราะมีตา หู
 จมูก ลิ้น กาย ใจ มันจึงมีผัสสะ; มีอะไรมากระทบ ทาง
 ตา ก็เรียกว่า ผัสสะ ทางตา, มีอะไรมากระทบทางหู เรียกว่า
 ผัสสะทางหู, และ มีรูปข้างนอกมากระทบตา ก็เกิดการเห็น
 ทางตา, มีเสียงมากระทบหู ก็เกิดความรู้สึกลงทางหู ได้ยิน
 ทางหู, มีกลิ่นมากระทบจมูก ก็รู้สึกทางจมูก รู้กลิ่นทางจมูก,
 มีรสมากระทบลิ้น ก็รู้รสทางลิ้น, กระทบผิวหนัง ก็รู้สึก
 สัมผัสผิวหนัง, กระทบจิต ก็รู้สึกที่จิต.

ความรู้สึกทั้งหมดนั้น เราเรียกว่า วิญญาณ. อายตนะข้างนอกมากระทบอายตนะข้างใน ก็เกิด วิญญาณ, คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ มากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็เกิดจักขุวิญญาณ โสท- วิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโน- วิญญาณ; นั่นนะ ก ข ก กา แล้วก็แจกลูกได้อย่างนั้น.

นี่ตรงที่มันรู้สึกกันอยู่ ทำหน้าที่รวมกันอยู่ รู้สึก กันอยู่ระหว่างสามสิ่ง; เช่นทางตา ตา ต้วย รูป ต้วย จักขุวิญญาณ ต้วย ทำหน้าที่รวมกันอยู่ ก็คือ จักขุวิญญาณ มันรู้สึกรูปโดยทางตา, เรียก สามสิ่งถึงกันอยู่นี้เรียกว่า ผัสสะ, เรียกว่ากระทบทางตา. ทางหูก็เหมือนกัน มี หู ต้วย มีเสียง ต้วย แล้วมีโสทวิญญาณ เกิดขึ้นเพราะมันมา ถึงกันนี้ แล้วก็โสทวิญญาณ มันรู้สึกต่อเสียงอยู่ ทางหู เรียกว่า ผัสสะทางหู ที่นี้ก็ผัสสะ ทางจมูก ผัสสะ ทางลิ้น ผัสสะ ทางผิวหนัง ผัสสะ ทางจิตใจเอง ก็เรียกว่าผัสสะ. ทั้งหมดนั้น, ทั้งหมดอย่างนั้น ก็เรียกว่า ผัสสะ คำเดียว.

บางคนอาจจะยังไม่รู้ว่า ผัสสะตัวเดียว สิ่งเดียวกัน เป็นที่ออกมาของเรื่องทั้งหมด. ต้องรู้จักผัสสะด้วย

จิตใจของตนเองเสียก่อนซิ, เมื่อมีผัสสะ รู้สึก รู้จักมันเสียซิ
อย่าฟังแต่คำพูดหรือหนังสือ. เพราะ ทุกคนมีผัสสะอยู่
ทุกวัน แทบจะตลอดวัน ไม่ตากีหู ไม่หูก็จุมูก ล้น ภาย ใจ
มีอยู่; ฉะนั้นขอให้ ทำความรู้จักผัสสะตัวจริง โดยตรง
เสียก่อน, อย่าสักแต่ว่าเป็นคำพูด.

การกระทำทุกอย่างเนื่องด้วยผัสสะ.

เอา, ที่นี้ก็ดูผัสสะว่ามันเป็นจตุรวมของทั้งหมด
อย่างไร? เอาตามที่ พระพุทธเจ้าตรัส เช่นว่า กรรม
การกระทำ มันก็เกิดจากผัสสะ, ผัสสะเข้าแล้วต้องการอะไร
มันก็ทำอย่างนั้นแหละ. เราไปสัมผัสอะไรเข้า ถูกใจ
มันก็ทำกรรมที่จะเอา, ไม่ถูกใจ มันก็ทำกรรมที่จะ
ทำลาย จึงกล่าวได้เป็นครั้งแรกว่า ผัสสะให้เกิดการกระทำ,
เกิดการกระทำกรรมทั้งหลาย กรรมดี กรรมชั่ว กรรมไม่ดี
ไม่ชั่ว กรรมทั้งหลายทั้งปวง ทั้งหมดทั้งสิ้น เล็กใหญ่อะไร
ก็ตาม. ผัสสะนั้นเป็นต้นเหตุให้กระทำ; เราไป
ผัสสะอะไรเข้าแล้ว มันก็รู้สึกค่าของสิ่งนั้น แล้วมัน

สัญญาว่าผู้ชายก็เพราะสัมผัสผู้ชาย, สัญญาทั้งหลาย มีหลาย
 สิบอย่างหลายร้อยอย่าง ล้วนแต่มาจากผัสสะ คือการ
 กระทบ.

ที่นี้ก็มาถึงทิวฏฐิ รู้สึกอย่างไร, สำคัญมันหมาย
 อย่างไร, ก็มีทิวฏฐิว่าอย่างนั้น เราสัมผัสสิ่งใดด้วยจิตใจ มัน
 ก็เกิดผลสรุปความว่า สิ่งนั้นเป็นอย่างนั้น : สัมผัสผิดๆ
 มันก็เกิดทิวฏฐิผิดๆ, สัมผัสถูกต้องก็เกิดทิวฏฐิถูกต้อง, ใจ
 ของเขาไปสัมผัสสิ่งใด มีผลสะท้อนออกมาอย่างไร
 ก็สร้างทิวฏฐิเช่นนั้น แก่บุคคลนั้นๆ. อย่างว่า เราสัมผัส
 คำสอนว่าตายแล้วเกิด, หรือว่าเราสัมผัสอะไรที่ลึกลงกว่านั้น
 ที่เป็นเหตุให้เชื่อว่า ตายแล้วเกิด, เราก็มียิวฏฐิว่าตายแล้ว
 เกิด, ตรงกันข้ามกับตายแล้วสูญ, หรือเกิดทิวฏฐิว่ามันไม่มี
 อะไรเลย; อย่างนี้ก็ไ้ แล้วแต่ว่าจิตมันไปสัมผัสเข้าที่
 อะไร, ผิดถูกต้องอย่างไร. ทิวฏฐิทั้งหลายที่เรียกว่า หกสิบสอง
 ประการนั้น ล้วนแต่มาจากผัสสะ : ชั้นต้น ชั้นลึก
 ชั้นละเอียด ชั้นหยาบ ล้วนแต่มาจากผัสสะ. ดูจะไม่
 อะไรเหลือแล้วนั้น.

ที่นี้ก็สรุปความว่า โลกทั้งโลกไม่ว่าโลกไหน โลกข้างนอก โลกข้างใน โลกหยาบ โลกละเอียด, ทุกๆ โลกมาจากผัสสะ; ถ้าไม่มีผัสสะต่อสิ่งนั้นๆ แล้วก็ไม่มีโลก. เตี้ยวนตาของเราเห็นอะไร ก็เห็นนี้ นี่คือโลกทางตา, หูได้ยินเสียงอะไร ก็คือโลกทางหู, จมูกได้กลิ่นอะไร ก็คือโลกทางจมูก, รสมีรสอย่างไร ก็เรียกว่าโลกทางลิ้น โลกทางลิ้น โลกที่สัมผัสด้วยลิ้น, อะไรมากกระทบผิวหนังรู้สึก นั้นนี่คือโลกที่ผิวหนัง ที่มากกระทบผิวหนัง, นี้ใจรู้สึกอย่างไร ก็เป็นโลกที่ใจสัมผัสและรู้สึก หรือ ใจสร้างขึ้น.

ถ้าไม่มีผัสสะโลกก็ไม่มี, มันก็มีค่าเท่ากับไม่มี. ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ที่จะรู้จักอะไรทั้งหกอย่างเหล่านี้ได้ มันก็เท่ากับไม่มี. เตี้ยวนเพราะมนุษย์ มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จึงเกิดความรู้สึก สัมผัสทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็มีโลกขึ้นมากครบทั้งทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ถ้ามันไม่มีผัสสะ เพราะมันไม่มีอายตนะตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ไม่มีผัสสะ แล้วโลกนั้นก็ไม่มี, ก็เท่ากับไม่มี แม้ว่ามีย่อยก็เท่ากับไม่มี.

เอาละ ถ้าสมมติว่าใครสักคนหนึ่ง เขายังไม่ตายดอก
 แต่ว่าตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหกอย่างของเขาไม่ทำหน้าที่
 นั่นก็คือไม่มีโลกนั่นเอง; ฉะนั้นจึงว่า โลกทั้งหมด โลก
 ทั้งปวงก็มาจากผัสสะ; อย่างนี้ **พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า**
โลกทั้งปวงนี้มันอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ : โลกนรก
 ก็อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, โลกสวรรค์ ก็อยู่ที่ตา หู จมูก
 ลิ้น กาย ใจ, ทุกโลก โลกทั้งหมดก็มาจากผัสสะ มีต้นเหตุ
 มาจากผัสสะ.

ข้อนี้เป็นสิ่งที่ต้องเห็นด้วยปัญญา; เพียงแต่
 อ่านหนังสือ เพียงเห็นตามหนังสือมันไม่ถึงตัวจริงดอก
 ต้องเห็นด้วยปัญญา ว่า : ผัสสะให้เกิดกรรม คือการ
 กระทำ, ว่าผัสสะให้เกิดสังขาร การปรุงแต่ง การคิด
 การนึก ซึ่งเป็นเหตุให้ทำกรรม. ผัสสะให้เกิดกาม, กาม
 มีความหมาย มีคุณค่าเพราะว่ามันมีผัสสะ. ผัสสะให้เกิด
 เวทนา สุข ทุกข์, แล้วก็ผัสสะ ก็เลยให้เกิดตัณหาไปตาม
 เวทนานั้น. ผัสสะให้เกิดสัญญา ความมั่นหมายอย่างไร
 มั่นหมายที่ไหน มั่นหมายเมื่อไร ก็เพราะมีผัสสะ นี้ผัสสะ
 ให้เกิดสัญญา, แล้วผัสสะให้เกิดทิวฐิติ ความกึกความเห็น

ตามที่มีมันจะสัมผัสได้อย่างไร ; เหมือนกับตาบอกคล้ำข้าง
มันคล้ำถูกต้องไหน มันก็มีความคิดความเห็น ว่า ข้างมีรูปร่าง
อย่างนั้น. ในที่สุดว่า โลกทั้งปวงมาจากผัสสะ เป็นโลก
ขึ้นมาได้ก็เพราะว่ามันมีผัสสะ คือ มีการกระทบทางตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ.

ทุกอย่างนี้สรุปเหลือคำเดียวว่า ผัสสะ : ความ
ทุกข์ก็เกิดมาจากผัสสะ, ความไม่ทุกข์ก็เกิดจากผัสสะที่
กระทำถูกต้อง จึงให้หลักเกณฑ์ว่า

ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะทำผิดเรื่องผัสสะ.

ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่เียงเรื่องผัสสะ.

ความทุกข์เกิดไม่ได้ ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ.

นี่เรื่องผัสสะคำเดียวแต่มันครอบไปหมดทุกเรื่อง.

เมื่อมีผัสสะต้องความวิชชาหรืออวิชชา.

ที่มันจะต้องดู ก็คือ เมื่อมีผัสสะนั้น มันเป็น
ผัสสะเียง หรือ เป็นผัสสะฉลาด. ในขณะที่แห่งผัสสะนั้น
มัน มีวิชชาหรือมีอวิชชา. อวิชชา แปลว่า *ไม่มีความ*

รู้แจ้งที่ถูกต้อง, วิชา แปลว่า ความรู้แจ้งที่ถูกต้อง. ถ้าใน
 ขณะผัสสะเรามีวิชา ความรู้แจ้งที่ถูกต้อง ก็เรียกว่า ผัสสะ
 นั้นเป็นผัสสะฉลาด เป็นผัสสะลืมหาคา; แต่ถ้าใน
 ขณะนั้น มันไม่มีวิชาเสียเลย มันก็มีโง่ เป็นผัสสะโง่,
 เป็นผัสสะหลับ. มันก็ตรงกันข้าม ผัสสะตื่นหรือผัสสะ-
 วิชา มันก็ทำถูกต่อไป; ถ้าผัสสะอวิชา โง่ มันก็
 ทำผิดต่อไป. ถ้าทำผิดต่อไป ก็ได้ไปพบกันกับความ
 ทุกข์; ถ้าทำไม่ผิด ทำถูกต้องเรื่องตามราวตามกรณีแล้ว
 มันก็ไม่เกิดทุกข์.

นี่จึงบอกว่า ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะทำผิด
 เรื่องผัสสะ หรือเมื่อผัสสะ ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้า
 ไม่โง่เมื่อผัสสะ; เธอเอาไปสังเกตดูให้ดี. ถ้าเราไม่โง่
 ในขณะที่เป็นผัสสะ หรือมีผัสสะแล้ว ไม่ต้องกลัว ไม่มี
 ความทุกข์ไหนเกิดขึ้นมาได้ เพราะว่าความฉลาดในขณะแห่ง
 ผัสสะนั้น มันจัดให้ทำถูก ให้เป็นไปถูก เป็นไปอย่างถูกต้อง
 การกระทำก็ดี การพูดจาก็ดี การคิดก็ดี มัน ถูกไปหมด
 มันก็เลยไม่เกิดทุกข์. ความทุกข์ไม่มีทางจะเกิด เกิด
 ไม่ได้ ถ้าเราเข้าใจเรื่องผัสสะอย่างครบถ้วน; ฉะนั้น

เลยพูดได้เลยว่า มันเป็นเรื่องเดียว, คำเดียวและเรื่องเดียว
 เป็นเรื่องของทั้งหมด. แต่มันอาจขยายความออกไปได้
 มากเรื่อง จนกระทั่งแปดหมื่นสี่พันเรื่องในพระไตรปิฎก
 ไปรวมจุดอยู่ที่ผัสสะ ต้นตอของมันอยู่ที่ผัสสะ, จะเกิด
 วิชา หรือเกิดอวิชา ก็ต้องเมื่อมีผัสสะ. ถ้ายังไม่มีผัสสะ
 มันก็ไม่มีโอกาสที่จะเกิดวิชาหรือเกิดอวิชา; หมายความว่า
 ว่า อวิชาจะปรากฏ หรือไม่ปรากฏก็เมื่อผัสสะ. วิชา
 จะปรากฏหรือไม่ปรากฏ ก็เมื่อผัสสะ มันเป็นโอกาส เป็นเวลา
 เป็นที่ หรือเป็นแดน อะไรก็ตามที่จะให้อวิชา, ให้อวิชา
 แสดงบทบาทออกมา.

บางคนอาจจะคิดว่า เราโง่เมื่อไรก็ได้, เราฉลาด
 เมื่อไรก็ได้; มันไม่ได้ดั่งอก มันจะมีได้แต่เมื่อมีผัสสะเท่า-
 นั้น เพราะถ้ามันไม่มีผัสสะ มันไม่มีเรื่อง. ถ้าไม่มีเรื่องเรา
 ก็ไม่รู้สึกละโมโหไม่นึกอะไร มันก็โง่หรือฉลาดไม่ได้; พอมัน
 มีผัสสะ มันก็มีเรื่อง, มีเหตุให้ต้องคิดต้องนึกต้องกระทำ
 ต้องอะไร ความผิดถูกมันจะเกิดขึ้นที่นี่. ความรู้หรือ
 ความไม่รู้ ก็จะเกิดขึ้นที่นั่น ในขณะที่แห่งผัสสะ; ถ้ามีวิชา

มา มันก็เป็นผัสสะลึบตา, ถ้าไม่มีวิชชามา อวิชชามันก็เข้า
สวมแทน มันก็เป็นผัสสะล้นตา คือโง่ คือมืด คือบอด.

ฉะนั้นขอให้ทุกคนเข้าใจข้อนี้ แล้วรู้ให้ตัวว่า เป็น
เวลาที่สำคัญที่สุด ที่เราจะต้องระมัดระวัง อย่าให้เปลว
อย่าให้พลาดได้. พอมีสสสะแล้วก็ให้มีสติ; เพราะว่า
สตินั้นแหละจะเป็นที่ชนพาเอาวิชชามา; ถ้ามีสติ มันก็
จะเปิดโอกาสให้วิชชาเข้ามาในผัสสะ; ถ้าไม่มีสติก็เป็น
โอกาสของอวิชชา ที่จะเข้ามาผสมกับผัสสะ. ฉะนั้น เรามี
สติให้ทันเวลาเมื่อมีผัสสะ ซึ่งมันก็เร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ,
เร็วเหมือนกับสายฟ้าแลบ ก็ต้องมีสติทันกับเวลา.

จงสังเกตดูเถอะ พอมืออะไรมากระทบนี้ เราไปรู้สึก
ตัว ต่อเมื่อเรารักเสียแล้ว เราโกรธเสียแล้ว เราเกลียดเสีย
แล้ว เรากลัวเสียแล้ว, หรือกระทั่งเราไปทำอันตรายเขาเข้า
เสียแล้ว, มันไม่รู้สึกตัวในขณะที่แห่งผัสสะทันเวลาสายฟ้าแลบ.
มันมีอวิชชาเกิดขึ้น มีคตินหาเกิดขึ้น มีการกระทำเกิดขึ้น
แล้ว, แล้วก็ไปรับผลของการกระทำแล้วจึงไปรู้สึก ต้องไป
ร้องไห้เสียใจทีหลัง; เพราะว่ามันควบคุมผัสสะไม่ทัน.

ฉะนั้นการที่ฝึกสติไว้ให้มาก ให้พอให้เร็ว นั้นจะช่วย
ได้.

ไปศึกษาเรื่องฝึกสติ ฝึกสติไว้ให้มากให้เร็ว แล้ว
จะมาทันในเวลาแห่งผัสสะ; ผัสสะนั้นก็จะเป็นผัสสะของ
วิชา, เป็นผัสสะที่ประกอบอยู่ด้วยความรู้อันถูกต้อง มันก็
ปรุ่งไปในทางที่ไม่เกิดทุกข์. ฉะนั้นถ้าเรา ไม่มีสติเลย
ก็หมายความว่า ไม่ได้รู้สึกระลึกอะไรได้เลย มันก็ หลับหรือ
โง่ไปตลอดกาล มันก็ ปรุ่งไปในทางที่ทำให้เกิดทุกข์.

นี่คือสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมคาสัมมัญ ใน
ชีวิตของคนเรา ทั้งโลก ทั้งโลก ทุกหนทุกแห่ง ทุกโลก
ด้วยซ้ำไป : โลกเทวดาก็เหมือนกัน ถ้าฉลาดไม่ทันเวลา
แล้วก็ต้องเกิดเรื่อง ก็เป็นทุกข์. ภาษิตฝรั่งสอนเด็ก ๆ
ก็เหมือนกันเลยในข้อนี้ *Be wise in time., ฉลาดให้ทันแก่
เวลา;* แต่เขาสอนกันเรื่องอื่น ๆ ต่ำ ๆ แต่มาใช้กับเรื่องสูง
สุด ในพระพุทธศาสนาก็ได้ ก็คือ ฉลาดทันเวลาของผัสสะ
ก็ควบคุมผัสสะได้, มันก็เป็นไปแต่ในทางถูกต้อง.

นี่เป็นเรื่องทั้งหมด เห็นไหม? ทุกเรื่องมันอยู่ที่นั่น.
ที่เราจะได้ทุกข์ได้สุข มันก็อยู่ที่ว่าทำผิดทำถูกเกี่ยวกับ

ผัสสะ. ทุกเรื่องมันรวมสรุปได้ว่า เป็นเรื่องที่ดีหรือไม่ดี มันก็อยู่ที่ผิดหรือถูกเมื่อผัสสะ; แต่ว่าพูดว่าดีหรือไม่ดี^๕ ไม่ค่อยจะปลอดภัย ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ในทางภาษา. พระพุทธเจ้า ท่านไม่ค่อยพูดว่าดีหรือไม่ดี ท่านไม่พูด. ท่านจะพูดว่าเป็นทุกข์ หรือไม่เป็นทุกข์; อย่างนั้นแน่นอนกว่า ชัดกว่า จะไม่เรียกว่าดีหรือไม่ดี; แต่จะเรียกว่า เป็นทุกข์^๕ นพวกหนึ่ง; แล้วก็^๕ไม่เป็นทุกข์^๕ นอีกพวกหนึ่ง. ฉะนั้น จะเป็นทุกข์หรือไม่เป็นทุกข์ ก็เพราะว่าทำผิดหรือทำถูก เกี่ยวกับเรื่องผัสสะ^๕ เอง.

ศึกษาผัสสะต้องเห็นอย่างเป็นสันตนิฏฐิโก.

ขอให้มองเห็นเป็นสันตนิฏฐิโก; ไม่ใช่อ่านหนังสือที่เขาเขียนหรือฟังพูด ที่อาตมาพูด; อย่างนี้ยังไม่เป็นสันตนิฏฐิโก ต้องไปศึกษาลงไปที่เรื่องของมันจริงๆ, ผัสสะจริง แล้วก็เห็นผัสสะจริงๆ, เห็นการปรุงแต่งของผัสสะจริงๆ ถึงกับสะอึก. นี้เรียกว่า เห็นอย่างเป็นสันตนิฏฐิโก เห็นด้วยความรู้สึกแท้จริง สัมผัสด้วยใจ รัสตแห่งสิ่งเหล่านั้น เรียกว่าเห็น ไม่ใช่ดูด้วยตาออก. ดูด้วยตามัน

ก็เป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งเท่านั้น ; แต่ถ้าเห็นในความ-
 หมายของสันตภิสุทธิโก อกาลิโก แล้วก็ต้องรู้สึกด้วยใจต่อสิ่ง
 นั้น ๆ. ฉะนั้นไปทำความรู้จักกับสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ กันเสีย
 ทุกๆ คนทุกๆ ท่าน ทีแล้วมาเข้าใจว่า ไม่เคยสนใจ และไม่
 เคยรู้จักสิ่งที่เรียกว่าผัสสะในลักษณะอย่างนี้ด้วยซ้ำไป จึงว่า
 ต่อไปนี้ ก็ขอให้ไปทำความรู้จัก กับสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ
 เสียให้ถูกต้อง - และให้เพียงพอ คือให้สมบูรณ์, ไม่ใช่
 ขาดๆ หย่อนๆ นั้นใช้ไม่ได้. ต้องให้สมบูรณ์ที่เรียกว่า
 เพียงพอ แล้วก็ถูกต้องด้วย, ทั้งถูกต้องและทั้งเพียงพอ
 แล้วก็ใช้ได้. บางทีถูกต้องแต่ไม่เพียงพอก็มี รู้อะไรต้อง
 รู้ให้ถูกต้องและก็รู้ให้เพียงพอ.

ฉะนั้นไปรู้จักสิ่งที่มันอยู่กับเนื้อกับตัว กับชีวิต
 ทุกวัน วันหนึ่งไม่รู้กี่สิบครั้ง ก็ร้อยครั้ง เคี้ยวผัสสะทางตา,
 เคี้ยวผัสสะทางหู แล้วก็เรื่องที่จะมาให้ผัสสะก็มากมาย หลายสิบ
 หลายร้อยอย่าง ในชีวิตประจำวัน, มันก็มีผัสสะหลายสิบ
 อย่าง หลายร้อยอย่าง, แล้วก็ผัสสะทุกที โง่ทุกทีใช่ไหม?
 นี่มันจะเป็นนิสัยอยู่แล้ว. ผัสสะทุกที มันโง่ทุกที วัตถุประสงค์
 อะไร? ถ้าไปชอบใจก็โง่ ถ้าไม่ชอบใจก็โง่. ชอบใจก็โง่

ไม่ชอบใจก็ไ้? ทำไมจะต้องไปไ้ให้ชอบใจหรือไปไ้ให้ไม่ชอบใจเล่า? แล้วผัสสะของเรา คุเหมือนจะไ้ผลแต่ในทางนี้ทั้งนั้น ไม่ได้ทำให้ฉลาดขึ้น, น้อยครั้งที่ว่าผัสสะจะทำให้เราฉลาดขึ้น. ผัสสะมีแต่ทำให้เราชอบใจ หรือไม่ชอบใจ.

ฉะนั้นจึงต้องขอโอกาส พู่ว่า ผัสสะทุกที่ แล้วก็ไ้ทุกที่ ไ้งานเป็นนิสัย นิสัยที่จะยินดีในร้าย, นิสัยที่จะชอบใจ นิสัยที่จะไม่ชอบใจ; มันมีเสียแต่อย่างนี้, มันไม่เห็นว้าอ้า, เช่นนั้นเอง เช่นนั้นเอง, คุไม่เอา กับมึง คุก็ไมยินดี ยินร้ายกับมึง. ทำไมไม่เกิดผัสสะอย่างนี้บ้าง? นี้มันเป็นผัสสะ ด้วยวิชาสูงสุด; เพราะศึกษาเรื่องเช่นนั้นเอง มาเพียงพอ, เรื่องอิทัปปัจจยตา ศึกษาให้เพียงพอ, หรือจะเรียกว่า เรื่องตถาตาก็ได้, มันเป็นเรื่องเดียวกัน. มันจะทำให้เห็นว้าอ้า, มันเช่นนั้นเอง นี้เรื่องดีเรื่องชั่ว เรื่องไ้เรื่องเสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ เรื่องขาดทุนเรื่องกำไร ก็ร้อยก็พันเรื่อง มันเป็นแต่กระแสแห่งอิทัปปัจจยตา และเป็นเช่นเอง. ฉะนั้น เราไม่ไปยินดีให้เสียเวลา ไม่ไปยินร้ายให้เสียเวลา ถ้ามันอร่อยที่สุด ก็มันเท่านั้นเอง, มันเช่น

นั้นเอง, มันอร่อยของมัน มันเป็นเช่นนั้นเอง, จะไม่ไป
 ยินดีกับมัน เพียงแต่รู้ว่า มันอร่อยก็พอแล้ว. ถ้ามันไม่อร่อย
 ก็เช่นนั้นเอง จะไปโกรธชดใจกับมันทำไม, มันเป็นเช่น
 นั้นเอง.

เรื่องใต้ เรื่องเสีย เรื่องแพ้ เรื่องชนะ เรื่อง
 กำไร เรื่องขาดทุน ก็เรื่องก็คู่; คู่เหมือนในหนังสือจิต-
 วิทยาของพวกฝรั่ง เขารวมๆเอาไว้เป็นคู่ๆที่สำคัญๆ ประ-
 มาณ ๓๗ คู่ แต่ไม่หมดดอก เชื่อว่าไม่หมดดอก เขาเอา
 มาแต่ที่น่าสนใจที่น่าสนใจ ๓๗ คู่นี้ นับตั้งแต่ว่าเรื่องใต้เรื่อง
 เสีย เรื่องแพ้เรื่องชนะ เรื่องขาดทุนเรื่องกำไร เรื่องเสีย
 เกียรติเรื่องมีเกียรติ. นี่เป็นคู่ๆที่มันเกี่ยวข้องกับ
 มนุษย์ ทุกคู่มันเรื่องหลอกให้โง่งนั่น หลอกให้โง่
 ฝ่าย positive ก็หลอกให้โง่ฝ่าย positive, ฝ่าย negative,
 ก็หลอกให้โง่ฝ่าย negative, มันมีแต่ positive กับ negative,
 ในความรู้สึกของคนธรรมดา มันไม่มีตรงกลาง, ไม่มีตรง
 กลาง ว่าเช่นนั้นเอง.

ไม่ยินดีไม่ยินร้าย ไม่มีความหมายของ positive
 และ negative คนนั้นก็กลายเป็นคนที่ไม่ยินดีไม่ยินร้ายไป

ไม่เป็น optimist, รู้สึกแต่ด้านดี ไม่เป็น pessimist, รู้สึกแต่ด้านเลว. นั่นคือคนโง่ทั้งคู่ ทั้ง pessimist และ optimist, คือคนโง่มองไปเห็นด้านเดียว ด้านใดด้านหนึ่ง ว่าดีว่าไม่ดี ว่าชั่วว่าดี. คนฉลาดก็จะมองเห็นว่ามันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง.

บางทีเขาอาจจะเห็นว่า ไม่มีอะไรที่จะดีโดยส่วนเดียว, จะชั่วโดยส่วนเดียวก็ไม่มี; เพราะว่าสิ่งเดียวกัน ถ้าเรามองในแง่หนึ่งมันไม่ดี, ถ้ามองในแง่หนึ่งมันดีก็มีนะ ก็ว่ามันมีประโยชน์ก็มี; ฉะนั้นจะไปบัญญัติว่า อะไรดีโดยเด็ดขาด อะไรชั่วโดยเด็ดขาด นั้นไม่ถูกแน่, มันมองด้านเดียวเกินไป.

แต่ถ้ามองถูก มองถูกที่สุดแล้วก็จะว่า โอ้, มันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง. เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงไม่ไปหลงรักอะไร ไม่ไปหลงเกลียดอะไร, เรียกในภาษาธรรมะว่า ไม่ยินดีไม่ยินร้าย. ธรรมะชั้นละเอียดก็เรียกว่า ไม่มีอภิณา, ไม่มีโทมนัส. ในบาลีมหาสติปัฏฐานสูตร ท่านใช้คำคู่ คู่หนึ่งว่า ไม่มีอภิณา ไม่มีโทมนัส; อภิณา คือ เพ่งเล็งจะเอา, ส่วนโทมนัสนี้ถอยกลับ ขัดใจ เสียใจ

แห่งใจ เป็นทุกข์. มันมีอยู่ที่ว่า จะยื่นไปเอา หรือ ถอย
 กลับมาเสียใจ, ก็ว่ามันมีอย่างนั้น. ถ้าเป็นผู้รู้เรื่อง
 ผัสสดีเขาจะรู้สึกอย่างนั้น; เขาจะรู้สึกว่ามัน
 เช่นนั้นเอง, มันมีกฎเกณฑ์ของความเป็นเช่นนั้นเอง.
 ถ้าเราต้องการอย่างไร เราก็ทำให้มันถูกเรื่องอย่างนั้น, เรื่อง
 เช่นนั้นของชนิดนั้น คือ ทำให้ถูกกับเรื่องตถาตาของ
 ฝ่ายนั้น หรือ อธิปไตยของฝ่ายนั้น แล้วก็ได้ตามที่
 จะได้

ที่มันมีอยู่แต่ว่า ไ้มาทำไม? ไ้มารักหรือไ้มา
 โกรธ ไ้มาเสียใจ ไ้มาดีใจ มันก็ไม่ถูก; มันเอาแต่
 ที่ว่า มันเป็นประโยชน์ที่ควรจะได้ แล้วก็ทำ มันก็ได้;
 ถ้าทำถูกตามกฎของอธิปไตยตถาตา. แต่ถ้ามันมีผิดพลาด
 โดยไม่รู้ตัว ก็ไม่ได้ ก็ไม่เดือดร้อนอะไร, มันก็เป็น
 เช่นนั้นเองเหมือนกัน, ก็ทำใหม่ ก็แก้ไขใหม่ให้มันถูก
 ต้องตามกฎของอธิปไตยตถาตา, มันก็ต้องได้.

แต่ว่ามันมีความละเอียดลึกกลงไปอีกที่หนึ่งว่า คำว่า
 ได้ๆ นี้ไม่ใช่ความจริง, ไม่ใช่ความฉลาดความจริงอะไร;
 เป็นความคิดของจิตที่ยังมีตัวตน; ถ้ามันมีตัวตน แล้ว

มันจะรู้สึกว่าได้หรือไม่ได้. เรื่องได้หรือเรื่องไม่ได้นี้ใช้ไม่ได้ทั้งนั้น, ยังโง่อยู่ดี. มัน ต้องมีจิตรู้สึกอยู่เหนือความได้หรือความไม่ได้; เพราะว่าเห็นมันเป็นเช่นนั้นเอง. ถ้าเราต้องการจะเอามากิน ก็ทำให้มันถูกกับเรื่องที่ได้มาแล้วก็กิน, กินแล้วก็ไม่ต้องมีปัญหาวว่า อร่อยหรือไม่อร่อย; ถ้าอร่อยก็เช่นนั้นเอง, ไม่อร่อยก็เช่นนั้นเอง, มันได้ประโยชน์ตรงที่ว่ากินเข้าไปแล้วหล่อเลี้ยงร่างกายให้มันตั้งอยู่ได้ ให้มีชีวิตรอคอยอยู่ได้. ฉะนั้น เขาจึงมีแต่ปรกติ, จิตปรกติ จิตเป็นกลาง ๆ, จิตเป็นปรกติโดยไม่มีปัญหา ยินดียินร้าย, ไม่ต้องเสียใจ ไม่ต้องดีใจ.

ดีใจก็เป็นบำชชนิดหนึ่ง เสียใจก็เป็นบำชชนิดหนึ่ง; ไม่ค่อยคุยกันให้ดี ๆ แล้วก็ชอบดีใจกันนัก; หัวเราะจนไม่รู้จะหัวเราะกันอย่างไร; เพราะมันไม่รู้ว่ ดีใจนั้นคืออะไร. ถ้าคุณให้ดีก็จะรู้สึกว่ มันเป็นความกดดันชนิดหนึ่ง มันจึงดีใจ, ดีใจแล้วก็เหนื่อย, เหนื่อยเพราะดีใจ; แล้วก็เสียใจ มันก็ความกดดันตรงกันข้าม, แล้วก็เหนื่อย, เหนื่อยเพราะเสียใจ. ดีใจนั้นก็กินข้าวไม่ลง เสียใจนั้นก็กินข้าวไม่ลง นี้เรียกว่า มันบ้าเท่ากัน. ความดีใจ หรือ

ความเสียใจ อย่าเอากับมันเลย. เอาอยู่ที่ตรงกลาง ชี,
มันก็เช่นนั้นเอง; ทำไมจะต้องไปตีใจเสียใจ!

ที่ความหมายแปลกออกไป เช่นว่า เกลียด หรือ
โกรธ หรือ กลัว อย่างนี้ ก็ไม่ต้องกลัวดอก. ให้ผีมัน
ออกมาในหน้าตาอย่างไร มันก็เช่นนั้นเองตามกระแส
อิทัปปัจจยตา, เช่นนั้นเองของผี, มันเช่นนั้นเอง แล้วจะ
ต้องไปกลัวผีทำไม! ให้ผีที่น่าเกลียดน่ากลัวชนิดไหนโผล่
ออกมา ฉันก็ไม่ได้กลัวดอก เพราะ มันเช่นนั้นเอง.
มันเป็นอิทัปปัจจยตาในรูปร่างนั้นเอง ก็ไม่ต้องกลัวชี.
นี่ถ้าว่า รู้จัก ธรรมะ ตถาตา หรือ อนัตตา อะไรก็ตาม มัน
จะไม่กลัวผี, ไม่กลัวอะไรทุกอย่างทุกประการ, ไม่เกลียดอะไร
ไม่กลัวอะไร.

ถ้าถึงที่สุดมันไม่ขะเขยงอะไร สิ่งที่น่าเกลียด
น่าสกปรก ขยะแขยง มันก็ไม่มี, มันพ้นไปจากความรู้สึก
ว่าสกปรกหรือสะอาด. แต่เรื่องนี้พูดไปเดี๋ยวจะไม่มีใครเชื่อ
ก็ได้ หรือจะไม่มีใครต้องการก็ได้ แล้วมันจะให้โทษก็ได้;
แต่ถ้าว่าพูดไป ตามกฎเกณฑ์ของอิทัปปัจจยตาแล้ว ไม่มี
เรื่องสกปรก หรือเรื่องสะอาด. ฉะนั้น ความรู้สึกที่ว่า

สกปรกหรือความรู้สึกว่าจะอาด มันมีแต่ในคนที่ยังไม่เห็น
 อิติปัจจยตา. คือคนธรรมดา ธรรมดา^{นี้}; แต่ถ้ามัน
 เลวมากกว่านั้น มันก็เห็นสกปรกเป็นสะอาด, เห็นสะอาด
 เป็นสกปรก กลับกันเสียก็ได้. ถ้าถูกต้องแท้จริงแล้ว
 มันก็ไม่มี ความหมายว่า สกปรกหรือสะอาด; ดังนั้นเรา
 จึงไม่ตั้งใจ ไม่เสียใจไม่อะไร เกี่ยวกับเรื่องสกปรกหรือเรื่อง
 สะอาด. แต่ถ้าเรามองเห็นว่า เรื่องสกปรกมันให้โทษ
 เราก็ทำไม่ให้เป็นโทษก็แล้วกัน; แต่ว่าไม่ได้เกี่ยวกับว่า
 สะอาดหรือสกปรก. ฉะนั้น จะปล่อยให้สกปรกมันเกิด
 โรค มันให้โทษ ก็ทำเพื่อป้องกันในส่วนนั้น, แต่ไม่
 หลงใหลในความหมายของคำว่า สะอาด หรือสกปรก
 สำหรับที่จะอวดกัน.

เรื่องสวยเรื่องไม่สวย ก็เหมือนกัน มันไม่ได้อยู่ที่
 ที่นั้น, มันอยู่ที่ไม่เป็นทุกข์ก็แล้วกัน; ไปหลงเรื่องสวย
 มันก็เป็นทุกข์แบบหนึ่ง, ไปหลงเรื่องไม่สวย มันก็เป็นทุกข์
 แบบหนึ่ง, ^{นี้เรียกว่า} มัน สัมผัสผัสิต มันเกิดทิวฐิต
 เพราะการสัมผัสในสิ่งนั้น ๆ ที่เรียกว่า ผัสสะเป็นเหตุให้เกิด

ทฤษฎี. แล้วก็ เป็นทฤษฎีผิดทั้งนั้น ถ้าไม่มีวิชา เข้าไป
รวมอยู่ด้วย.

ทุกเรื่องในชีวิตตกตนจากผัสสะ.

นี่เรื่อง ทุกเรื่องในชีวิตของมนุษย์ ตลอดทุกวัน
ทุกเดือน ทุกปี ทุกที่ ทุกหนทุกแห่ง มัน มีปัญหาตั้งต้น
ขึ้นมาจากสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ, แล้วคนเราก็จะเดือดร้อน
ด้วยความยินดียินร้าย ความยินดียินร้ายไม่ใช่ความสงบ;
แม้กระทั่งความสุขหรือความทุกข์ ก็ไม่ใช่ความสงบ, ถ้าไม่สุข
ไม่ทุกข์ จึงจะเป็นความสงบ.

เหมือนกับเขาจิสข้างข้างซ้าย มันก็จกจ, จิสข้าง
ข้างขวา มันก็จกจ. เมื่อไม่ถูกจให้จกจมันจะดีกว่า;
เรื่องสุขเรื่องทุกข์นี้ มันเป็นเรื่องที่เหมือนกับมาจให้เกิด
ความรู้สึกในสองรูปแบบนั้น เราก็มืดมีความสงบสุข คือ
ไม่มีเสรีภาพ ไม่มีปกติที่จะเป็นตัวของตัวเอง, มันอยู่
ใต้อำนาจของกิเลส ของอวิชา ของคณา ของความง
อะไรที่มันมาจากผัสสะ.

นี่คือเรื่องผัสสะคำเดียว; ถ้าพูดให้จบแล้วก็คุณ
 ไม่ต้องไปกรุงเทพฯ คอก พูดตั้งเดือนก็ไม่จบ. นี่พูดแต่
 หัวข้อของมัน มันมีอย่างนี้ รู้จักสิ่งสิ่งเดียวเท่านั้นพอ
 คือผัสสะ ที่มากกระทบเราตลอดเวลา ทางตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ แล้วส่วนมากหรือแทบทั้งหมดนั้น มันโง่ทุกที,
 มันมาสัมผัส กระทั่งให้เราโง่ทุกที คือหลงยินดี หรือหลง
 ยินร้าย มีอยู่สองอย่างเท่านั้น. ถ้าไม่ได้ศึกษามาอย่าง
 เพียงพอ ไม่รู้ว่า ไม่เอา, ไม่เอา อย่างนั้นเอง, อย่างนั้นเอง
 ไม่นินดี ไม่นินร้าย; อย่างนี้ได้แล้วก็พิเศษ เรียกว่า เป็น
 ผู้รู้เท่าทันผัสสะ. ความทุกข์เกิดแก่จิต เพราะทำผิด
 เรื่องผัสสะ, ความทุกข์จะไม่โผล่ ถ้าไม่โง่เรื่องผัสสะ,
 ความทุกข์เกิดไม่ได้ ถ้าเข้าใจเรื่องผัสสะ.

จิตดวงเดียวบรรลุได้ทั้งผิดถูก.

ที่มันปัญหาต่อไปอีกหน่อย ที่มันเกี่ยวข้องกันก็คือว่า
 ใครเล่าจะเป็นผู้รู้, ผู้รู้อะไรนี้ : รู้เรื่องผิด รู้เรื่องถูก
 รู้เรื่องยินดี รู้เรื่องยินร้าย? เพราะว่าจิตมันดวงเดียว จิต
 ไม่ใช่สองดวง ดวงหนึ่งดี ดวงหนึ่งชั่ว คอยต่อสู้กัน มัน

ไม่มี. มันมีจิตดวงเดียว; บางเวลามันโง่, บางเวลามันฉลาด, บางเวลามันดี, บางเวลามันชั่ว, จิตดวงเดียวเหมือนกับมีคนคนเดียว. แล้วใครจะเป็นผู้ทำให้ผิดหรือทำให้ถูก หรือจะต้องป้องกันความผิด? มันนำหัวเรื่องนี้มันนำหัวที่ว่าคนเดียวมันก็เป็นทั้งสองฝ่าย : ทำผิดเป็นทุกข์มันก็จิตดวงนั้น, ทำถูกไม่เป็นทุกข์มันก็จิตดวงนั้น. แล้วจิตดวงเดียวนั้น มันจะสามารถถึงขนาดทำถูกไปได้อย่างไร? นี่คือการอบรมมาตั้งแต่ต้น, ตั้งแต่แรกๆ เราเกิดความรู้สึกผิด เกิดความรู้สึกถูก สลับกันมา; แต่พอจะรู้สึกไ้เองว่า ถ้ามีความรู้สึกถูก มันก็ไม่มีปัญหา มันก็สบายดี, พอความรู้สึกผิด มันก็ผิด มัน ก็เกิดความรู้สึก. จิตดวงเดียวนั้นแหละ มันค่อยๆ รั้งขึ้นมาทั้งสองอย่าง.

ความรู้ของจิตเขาเรียกว่า เจตสิก ค่อยๆ เกิดขึ้นมา ว่าอย่างนั้นผิดอย่างนั้นถูก, อย่างนั้นผิดอย่างนั้นถูก, เรื่อยๆ มา, เรื่อยๆ มา. จิตที่อยู่ตรงกลางดวงเดียวนั้นแหละ มันค่อยๆ รั้งพร้อมขึ้นมาทั้งสองอย่าง, จนกว่ามันจะฉลาดพอที่จะดำรงไว้สำหรับที่จะให้เกิดแต่ความรู้ถูกฝ่ายเดียว, มันเป็นการ

สร้างนิสัย สร้างความเคยชินว่าจะไปทางไหน จะไปทางผิด
หรือจะไปทางถูก. ข้าง คนพาล อันธพาล มันก็เปิดโอกาส
ไปฝ่ายผิดเรื่อยไป จนผิดเก่ง ผิดเร็ว ผิดเป็นนิสัยเลย;
ถ้าฝ่ายบัณฑิต มันก็ถูก, ถูกจนเป็นนิสัยเลย; ที่นี้
คนธรรมดาบางเวลาจึงเป็นคนพาล, บางเวลาจึงเป็น
บัณฑิต, มันแล้วแต่ว่า จิตมันได้ฝ่ายข้างไหน ฝ่ายข้างพาล
หรือบัณฑิตมาเป็นผู้ยึดครอง เป็นผู้บัญชาการ.

นี่เราจะต้องฝึก คือจิตนั้นแหละต้องฝึก; ไม่ใช่
เราที่ไหน เราในที่นี้ก็จิต เมื่อจิตมันรู้อย่างนี้ จิตที่เป็น
เรามันก็จะค่อย ๆ น้อมไปในทางที่ถูกต้องหรือไม่เป็นทุกข์.
มันเกลียดความทุกข์กลัวความทุกข์ขึ้นมา คือ ละอายต่อความ
ทุกข์ ความชั่วขึ้นมา. มันก็น้อมไปในทางที่จะเกิดฝ่าย
ถูกต้อง; เพราะฉะนั้น มันจึงง่ายที่จะเกิดความถูกต้อง.
ฉะนั้นจิตชนิดนี้มันก็เดินไปแต่ในฝ่ายถูกต้อง, หรือถ้ามัน
ทำผิดพลาดไป มันก็สำนึกตัวเร็วทันควัน เปลี่ยนทันที,
สลัดเจตสิกชั่ว เจตสิกเลวออกไปจากจิต. เจตสิกดี ฝ่ายถูก
มันก็เกิดขึ้นมาแทน มันก็กลับถูก ทั้งที่ผิดเข้าไปครั้งหนึ่ง
แล้ว, มันยังมีโอกาสที่จะถอยกลับมาถูก.

นี่คือความยากที่สุดของธรรมะ ของการปฏิบัติ
 ธรรมะ; เพราะมันมีจิตดวงเดียว, ไม่ใช่จิตสองดวง ที่
 จะคอยต่อสู้กัน แล้วเราก็อวยถือทางไว้ข้างหนึ่ง, ตัวเรานั้นก็
 ไม่มี; ตัวเราก็คือจิต นั้นเอง; แต่จิตดวงเดียวแสดงละคร
 สองเรื่องพร้อมกันไปอย่างนี้ มันยาก. ถ้าไม่มีการฝึกฝน
 มาอย่างถูกต้องตั้งแต่แรกเกิด แต่อันแต่่ออกแล้ว ก็ยาก
 ที่จะเป็นไปแต่ในทางฝ่ายถูกต้องโดยส่วนเดียว; แต่มัน
 ก็เป็นไปไม่ได้หรอก ถ้ามันมีแต่ความถูกต้องโดยส่วนเดียว,
 มันก็ไม่รู้จักความผิดพลาด; ดังนั้นต้องรู้มาสองอย่างพร้อมๆ
 กันมา, ทั้งดีทั้งชั่ว ทั้งผิดทั้งถูก ทั้งสุขทั้งทุกข์คู่ๆกันมา.
 เมื่อมันรู้จักทั้งสองอย่างดีแล้ว มันรู้จักเลือกเอง ว่าฉัน
 จะเอาแต่ฝ่ายนี้. ที่มันก็จะรู้จักระมัดระวัง, จิตก็มีนิสัย
 น้อมไปในทางที่จะระมัดระวัง ไม่ปรุ่งเจตสิกประเภทเลว
 ร้ายขึ้นมา.

นี่พูดอย่างนี้เป็นพุทธศาสนา ไม่มีพระเจ้าที่ไหน
 จะมาช่วย, ไม่มีเทวดาผีसाงที่ไหนจะมาช่วย, ไม่มีดวงดาว
 เคราะห์กรรมอะไร ที่ไหนจะมาช่วย, มันอยู่ที่ผัสสะ โง่
 หรือฉลาด, แล้วจิตที่มันผ่านเวลามานาน ผ่านชีวิตมา

นาน มันก็ค่อยรู้ว่า ทำอย่างไร; มันจึงจะปรุงความรู้สึก
ที่ฉลาดขึ้นมา กลายเป็นจิตที่ฉลาด.

เขาวางหลักไว้ให้ว่า จิตนี้เป็นกลางๆ ไม่ใช่ดี
ไม่ใช่ชั่ว ไม่ใช่โง่หรือฉลาด; แต่มันเป็นสภาพที่รู้
ได้, รู้ได้เร็ว เป็นสิ่งที่รู้ได้ แล้วรู้สึกได้ รู้ถูกก็ได้,
มันมีคุณสมบัติในตัวของมันเอง; เพียงว่ารู้เท่านั้น รู้ได้ รู้เร็ว
รู้เก่ง รู้เป็นสายฟ้าแลบเลย แต่ผิดก็ได้ถูกก็ได้. ฉะนั้น
จิตต้องได้รับการอบรม ใครจะมาอบรมมัน? ตัวมันเอง
อบรมมัน, ผู้อบรมกับผู้ถูกอบรม เป็นคนคนเดียวกัน,
เรื่องบ้าหรือเรื่องดี มาพูดให้คนฟัง เขาไม่เชื่อดอก ผู้สอน
กับผู้เรียนคนคนเดียวกัน เรื่องบ้าหรือเรื่องดีก็อยู่ด้วยกัน.
ฉะนั้นจิตเป็นผู้อบรมจิต, จิตเลยเป็นทั้งผู้ที่จะรู้สึกและถูก
รู้สึก, เป็นทั้งผู้สอนและเป็นผู้เรียน.

ชีวิตแต่หนหลังมันเป็นมาอย่างนั้น มันมีการสอน
การเรียน การเรียนการสอน มาด้วยจิตดวงเดียว จนจิตนี้
มันรู้ฝ่ายที่คับทุกข์เพิ่มขึ้นๆ เด็กๆ เกิดมา มันรู้เมื่อไร
เล่า; มันไปจับแมลงบึ้งเล่นก็ได้ มันไม่รู้นี่; แต่ถ้า
ถูกแมลงบึ้งท่อยเอา หรืออะไรกัดเอา ที่หลังมันก็ไม่เอา

แล้ว มันรู้แล้วมันฉลาดแล้ว; เป็นอย่างนี้เรื่อยมา เรื่อย
มา จนถึงชั้นละเอียด ชั้นในจิตใจแท้ ๆ ว่าความคิดอย่างนี้
เกิดขึ้น แล้วก็ทุกข์ที่, ความคิดอย่างนี้เกิดแล้วไม่กัถ มันก็
เลยรู้จักคิด รู้จักเลือกคิด แต่ในทางที่ไม่กัถ.

จิตเรียนเองยังไม่พอต้องเป็นพุทธสาวกด้วย.

ทั้งหมดนี้มันรวมอยู่ที่ว่า ผัสสะที่เกิดขึ้นแต่ละ
ครั้ง มันสอนจิต. จิตเรียนสิ่งทั้งปวงโดยทางผัสสะ,
จิตเรียนโลกทั้งโลกโดยทางผัสสะ, จิตเรียนอารมณ์ทั้งหลาย
โดยทางผัสสะ, เกิดผัสสะที่หนึ่ง มันก็มีเรื่อง. ถ้าทำผิด
มันก็กัถเอา, ถ้าทำถูกมันก็ไม่กัถ; จิตมันก็ค่อยฉลาด
ฉลาดขึ้นในทางที่จะไม่กัถ. ดังนั้นเราจึงเว้นอะไรมาได้มากมาย
พอใช้เหมือนกัน; แต่ยังไม่ถึงที่สุด คือไม่อาจะเว้นการ
เกิดกิเลสหรือเกิดทุกข์ได้. ดังนั้นจึงต้องมาเรียน, จึงต้อง
มาศึกษาธรรมะในพระศาสนานี้ เพื่อช่วยให้เข้าที่
จะรู้เรื่องละเอียด ๆ ที่พระพุทธเจ้าค้นพบโดยการตรัสรู้
แล้วนำมาสอน. ถ้าจะให้เรารู้เอง ก็ต้องรออีก, ไม่ไหว
นานเกินไป; เราอาศัยการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เราก็

ได้รับความรู้มาทันทีเอามาศึกษา, เอามาใคร่ครวญให้มันเข้า
รูป เข้ารอย แล้วดับทุกข์ได้.

ฉะนั้นจำเป็นที่เราจะต้องเป็นสาวก; สาวก
ก็แปลว่า ผู้ฟัง, ฟังสิ่งที่ผู้พูดให้ฟัง คือ พระพุทธเจ้า. เรา
เป็นสาวก แปลว่า ผู้ฟัง; ครั้น ฟังแล้วก็เอามาศึกษา
แยกแยะ ใคร่ครวญเทียบเคียง; พอเห็นลู่ทางว่านี่ดับ
ทุกข์ได้ น่าจะลองดูเท่านั้น, แล้วก็ลองดูเถอะ, แล้วมันก็ดับ
ทุกข์ได้จริง, แล้วก็เชื่อ แล้วก็ปฏิบัติมากขึ้น.

พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงสอนไม่ให้เชื่อทันที, สอน
สาวกทั้งหลายว่า ไม่ต้องเชื่อทันที เอาไปใคร่ครวญดูด้วย
ปัญญาอย่างดี ตามที่เป็นจริง เรียกว่า สัมมัมปัญญา
ยถากุตสัมมัมปัญญา — ปัญญาเห็นชอบตามที่เป็นจริง, เอาไป
ใคร่ครวญดู ก็จะพอมองเห็นเค้าเงื่อน อันนี้ถ้าทำตาม
เข้าแล้ว มันจะไม่เกิดทุกข์, อันนี้ไปทำเข้าแล้วจะเกิดทุกข์,
มันพอจะเห็นเค้าเงื่อนอย่างนี้ แล้วก็ไปลองดูซิ. ฝ่ายนั้น
มันก็ให้เกิดทุกข์จริงๆ เหมือนกัน, ฝ่ายหนึ่งมันก็ไม่เกิดทุกข์
จริงๆ ได้เหมือนกัน, ที่นี้เราก็อเชื่อ.

คือคือความรู้ที่ตั้งต้น เพราะผัสสะ อันสุดท้าย คือผัสสะต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า, ผัสสะต่อความจริง ที่พระพุทธเจ้า ท่านได้สอนให้ เรียกว่าผัสสะให้เกิด สัมมาทิฏฐิ ให้เกิดการกระทำที่ดับทุกข์, ให้เกิดทุกอย่าง ที่เป็นไปในทางฝ่ายดี. ถ้าไม่มีผัสสะในขั้นนี้ มันก็ไม่มี สัมมาทิฏฐิ มันก็ไม่มี ความแน่นอน แน่ใจ หรือต้องการที่ จะดับทุกข์โดยหลักเกณฑ์อันนั้น.

สติเป็นเครื่องช่วยให้ผัสสะมีด้วยวิชชา.

เราผัสสะ คือสัมผัส แล้วก็สัมผัสด้วยวิชชา คือ ด้วยความรู้ที่ถูกต้อง ที่ได้สะสมมา ได้เล่าเรียน, แล้วก็ เอาสติมาทันเวลาที่สัมผัส; สัมผัสเมื่อไรที่ไหน สติจะ ต้องเอาความรู้ ระลึกเป็นความรู้ขึ้นมาให้ทัน ว่ามันเป็น อย่างไร, ที่แท้จริงมันเป็นอย่างไร, ถ้าสติไม่ระลึกขึ้นมา ปัญญาก็เป็นหมัน, เป็นหมันอยู่กันบึง ไม่ขึ้นมาช่วยอะไร ได้. ฉะนั้นอย่าอวดดีไปว่าความรู้มันจะช่วยได้, มันต้องมีเครื่องให้ระลึกขึ้นมาให้ทันแก่เวลา นั้นแหละคือสติ. เรา มีความรู้มหาศาล แต่เป็นหมันก็ได้, ถ้าไม่มีสติเป็นเครื่อง

ช่วยให้ระลึกขึ้นได้ทันเวลาครบถ้วนทุกเหตุการณ์. สตินั้น
เป็นผู้ใช้ปัญญา เป็นผู้ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์; ถ้า
ไม่มีสติแล้วความรู้ทั้งหลาย ก็เป็นหมัน; ฉะนั้นอย่า
ดูถูกสติ.

อาตมาเคยพูดว่า อะไรๆ มันสำเร็จอยู่ด้วยสติ.
พวกฝรั่งบางคนเขาเอาไปเขียนล้ออยู่ก็มี คำว่าพวกโง่ๆ
ว่าอะไรๆ สำเร็จด้วยสติ ก็โก้; เพราะเขามองกันคนละทาง.
อาตมามองเห็นว่า ถ้าไม่มีสติแล้วปัญญา ก็ไม่มีความหมาย,
แล้วถ้าไม่มีสติแล้ว เราผัสสะโง่ทั้งนั้นเลย; ผัสสะโง่
ผัสสะอวิชชาทั้งนั้นเลย. ฉะนั้นเมื่อมีสติอยู่ ผัสสะมัน
จะเป็นผัสสะลึ้มหู ลึ้มตา, เฉลียวฉลาด แล้วก็ไม่ได้ผิด;
กลายเป็นว่า เครื่องคุ้มครองป้องกันที่ดีที่สุดนั้น มันจะ
เป็นสติมากกว่าที่จะเป็นปัญญา; เพราะว่าอย่างไรเสีย
ในสติมันมีปัญญาอยู่บ้างตามสมควร แต่มันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน.

ถ้าให้บัญญัติ จำกัดความก็ว่า ปัญญาเฉยๆ เรียกว่า
ปัญญา ปัญญาที่เอามาใช้งาน ใช้การอยู่ นั่นคือสติ;
ปัญญาที่เก็บไว้เฉยๆ นั่นคือปัญญา, ปัญญาที่เอามาใช้
ทันเวลาของผัสสะนั่นคือสติ. เหมือนกับว่า เงินที่เก็บ

ไว้ในหีบ กับเงินที่มาซื้อของอยู่ที่ตลาดน้ำมันเหมือนกันไหม ?
 คนหนึ่งก็ว่าเหมือน, ก็เงิน ๆ ทั่ว ๆ กัน; แต่เงินหนึ่งมัน
 เก็บอยู่ในหีบ ไม่ได้ไปใช้ประโยชน์อะไร. เงินนี้กำลังซื้อ
 ของกินอยู่ที่ตลาด มันจะเหมือนกันอย่างไรได้; น้ำมันเป็นวิธี
 พุก. เราจะต้องทำให้ความรู้ของเราเนี่ย เหมือนกับเงินที่
 เอามาซื้อของอยู่ที่ตลาด ไม่ใช่ฝากไว้ในธนาคาร.

เพราะฉะนั้นความรู้ที่มันมาก แล้วมันไม่มีประโยชน์
 อะไรก็มี; มันก็เป็นความรู้เหมือนกัน, ก็ความรู้ท่วมหัว
 เอาตัวไม่รอด เพราะมันใช้ไม่ได้, หรือเพราะไม่ได้เอามาใช้.
 ระวังให้ดี, คนที่มีความรู้มาก ท่วมหัว เป็นน้ำชาล้นถ้วยนี้
 เขาว่าได้แก่พวกครูบาอาจารย์. พวกครูบาอาจารย์นั้นมัน
 ใส่อะไรไม่ลงอีกแล้ว, มันเป็นน้ำชาล้นถ้วย, ความรู้มันเลย
 ท่วมหัว เลยไม่มีประโยชน์อะไร. ความรู้ท่วมหัว ท่วมหู
 ท่วมตา ท่วมอะไรเสียเองนี่ เพราะมันไม่มีสติ.

ถ้าไม่มีสติแล้ว ผัสสะมันก็โง่, ผัสสะผิด เรียก
 ว่า อวิชาสัมผัส. ผัสสะโง่ เรียกว่า อวิชาสัมผัส,
 ผัสสะฉลาด เรียกว่า วิชาสัมผัส อันหนึ่งขึ้นด้วยคำว่า
 วิชา, อันหนึ่งขึ้นด้วยคำว่า อวิชา. ผัสสะโง่ ผัสสะ

ฉลาดคืออย่างนี้ ผัสสะโง่ก็เรียกว่า ทำผิดในเรื่องผัสสะ. ความทุกข์เกิดที่จิต เพราะทำผิดเรื่องผัสสะ. ที่นี้ เมื่อทำถูก ความทุกข์จะไม่โผล่ เพราะไม่โง่เรื่องผัสสะ. ที่นี้ มีสติ ตลอดเวลา ความทุกข์เกิดไม่ได้เพราะเข้าใจเรื่องผัสสะ.

คำเดียวนะ จำไม่ได้ก็แย่มาก พูดคำเดียวแท้ ๆ ว่า ผัสสะ, ผัสสะคำเดียวแท้ ๆ. พูดส่งท้าย พูดบิ่คบ่อน วัน^{นี้}บิ่คบ่อน เลิก ก็พูดส่งท้าย พูดสรุป, พูดเป็นเข้มขัน ที่สุดเลย เหลือแต่คำเดียวว่า สิ่งที่ทำนทั้งหลายจะต้องรู้จักและควบคุมได้ นั่นคือสิ่งที่เรียกว่า ผัสสะ ควบคุมไม่ได้ก็เกิดทุกข์, ควบคุมได้ก็ไม่เกิดทุกข์. สติกับปัญญา^{นี้}จะควบคุมผัสสะ; สติเป็นผู้ใช้ปัญญา, ปัญญาเป็นเครื่องอุปกรณ์ให้สติมันใช้, แล้วมันก็ควบคุมผัสสะได้. เรามี ผัสสะถูกต้องแล้วก็ไม่ต้องเป็นทุกข์เลย.

แล้วมันคงจะนำหัวที่ว่า เรื่องมันมีเท่านั้น แล้วเราไปทำให้มาก ๆ มากจนศึกษากันก็บิ่คบ่อนไม่จบ, ไม่รู้ใครมันบ้า เรื่องมันมีเท่านั้น. อุตมาบาก็ได้เพราะพูดไม่รู้จักจบ; ผู้เรียนบาก็ได้ เพราะว่าเรียนกันไม่รู้จักจบ, ฟังกันไม่รู้จักจบ

ทั้งที่เรื่องมันมีนัยเดียวกัน ก็ ผัสสะ คำเดียว ครอบ-
คลุมไปหมดทุกเรื่อง.

เอาละ, เรื่องสุดท้ายมีเท่านี้ ผัสสะคำเดียวพอ.

ขอยุติการบรรยายส่งท้าย หรือว่าปิดประชุม. นี้
ชั่วโมงหนึ่งแล้ว หุดเกินชั่วโมงเดียวเกิดผัสสะร้ายขึ้นมาอีก.

ภรรยาของนักเรียน

เป็นนักเรียน เพียรศึกษา อย่ารัก
ถูกศรปัก เรียนไม่ได้ ตั้งใจหมาย
สมานิ จะหักเหียน เตียนมลาย
ถึงเรียนได้ ก็ไม่ดี เพราะฝักวน.

แต่เดือนกัน สักเท่าไร ก็ไม่เชื่อ
มันแรงเหลือ รักร้าย หลายกระสวน
หลอกพ่อแม่ ได้มากมาย หลายกระบวน
หน้าขาวนวล ใจหยาบดำ ช้ำละลาย.

การเล่าเรียน เบื่อหน่าย คล้ายจะบ้า
ใช้เงินอย่าง เหน้าเทท่า น่าใจหาย
ไม่เท่าไร ใจกระด้าง สิ้นยางอาย
หญิงหรือชาย เรียนไม่ดี สิ่งนี้เอง.

มีสัจจะ ทมะ และขันติ
กตัญญู กตเวที อย่าโง่งเงง
รักพ่อแม่ พวักพ้อง ต้องยำเกรง
เรียนให้เก่ง ได้ยิ้มแปรี แก่ทุกคน ๆ

พ. สุเมธ

ผู้ร่วมบริจาค

ขออนุโมทนาในกุศลจิตของท่านผู้ร่วมบริจาคในการ
พิมพ์หนังสือเล่มนี้ ขอให้ท่านมีความเจริญในทางธรรม สามารถ
ควบคุมผัสสะได้ในทุกกรณี และเข้าสู่หนทางแห่งพระนิพพาน
ทันเดยวณด้วยกันทุกท่านเถิด

กิ่งแก้ว อัดถากร	ประเทศ-ลดาวลีย์ นุตสติ
กิ่งเพชร วรพิพัฒน์	ปราณี วาณิชเจริญธรรม
กฤตวัน เกรือตราชู	ผิวพรรณ รัตนไพศาล
จริย์ สุวัตถีย์	มงคล เกรือตราชู
จินตนา วรธโร	มาลียา เกรือตราชู
ฉวีวรรณ บุญญาสุข	ระเบียบ แก้วชิงดวง
ฉะอ้อน วิสุทธิมรรค	ลาวัญญ์ ธงภักดิ์
ชัยสง่า แต่วัฒนชัย	วนิดา-ประเมษฐ์ ขำเขียว
ดวงใจ อัมระपाल	วรรณิ์ ชาลี
ทรัพย์ ประกอบสุข	วรรณิ์ โสมประยูร
นันทา ไกรวิทย์	วัลลีย์ ภาษีผล
นิพนธ์ เทียมทิพาบุญกร	วัลลีย์พันธ์ุ สถิตยทุทการ
บังอร ชินตระการ	วรรณิ์ พลบูรณ์
บังอร ฤทธาภรณ์	วาสนา เจริญลาภ
เบญญา สุทัศน์ ณ อยุธยา	วิโรจน์ เอ็งสุโสภณ
และคณะ	วันส์ สุรนิวงศ์

ศิริวรรณ ลัญชานนท์

ศิลา จายนัยโยธิน

สมทรง วิสกุล

สมบุญ อุปถัมภ์

สระรัช บุษยรัตพันธ์

สุจิตต์-ละเอียด รักษ์เฝ้า

สุชาติ รัตนกุล

สุนัดดา สงวนเชื้อ

สุพิน ทองธานี

สุภา รัตนชาติชูชัย

สุสดี หงสกุล

สุนทรี สิบญูเรือง

เสาวณี จักรพิทักษ์

อธยา ภาคานพวงศ์

อัมพวัน วัฒนานาทร

อุษาวดี เอกแสงศรี

ฟังเพลง เกรือตราขุ

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	อันดับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
๑.	คู่มือมนุษย์	๘	๓๑.	ปฏิจางสมุปบาทคืออะไร?	๑
๒.	ศิลปะแห่งการดู ด้วยตาทุกตมัมมีปัญญา	๑	๓๒.	เคาเงื่อนของธรรมะ และ อิทิปัจจยตา	๑
๓.	ศิลปะแห่งการมีพระพรเจ้า อยู่กับเนื้อกับตัว	๑	๓๓.	การอยู่ด้วยปัจจุบัน ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑
๔.	ธรรมะสำหรับคนเกลียดตัว	๑	๓๔.	พุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์	๑
๕.	ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๓๕.	อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒
๖.	พูดกับเนร	๑	๓๖.	อิทิปัจจยตาในฐานะ สิ่งสูงสุดแห่งพระพุทธศาสนา	๑
๗.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๓๗.	นรกกับสวรรค์	๑
๘.	เห็นธรรมชาติ คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑
๙.	ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑
๑๐.	ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๔๐.	ทิศทั้งหก	๑
๑๑.	ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๑.	ฟ้าสาบทางธรรมโฆชน์	๒
๑๒.	นิพพานที่นี้และเดี๋ยวนี้	๒	๔๒.	ฟ้าสาบทางฝ่ายบรรพชิต	๑
๑๓.	ธรรมพระใหม่	๓	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑
๑๔.	ตดตาช่วยได้	๑	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๑
๑๕.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑
๑๖.	ศีลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑
๑๗.	คำของครู	๒	๔๗.	อะไรๆ ในชีวิตสักแต่ว่า เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว	๑
๑๘.	พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเป็นกัลยาณเมตตร	๑	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๑
๑๙.	ถอยหลังเข้าคลองกันเถิด	๑	๔๙.	ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑
๒๐.	การเก็บความโกรธใส่ถังฉาง	๒	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑
๒๑.	การปรุงเป็นทุกขอย่างยัง การดับเป็นสุขอย่างยัง	๑	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑
๒๒.	อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒	๕๒.	ธรรมะที่ควรเคมลงในชีวิต	๑
๒๓.	ปัญญาภิรยวิวัตถุ	๑	๕๓.	ฟ้าสาบทางการเมือง	๑
๒๔.	พ่อแม่สมบุรณแบบ	๒	๕๔.	ธรรมสังจะของสมถวิปัสสนา แห่งยุคปรมาณู	๑
๒๕.	อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๕๕.	ฟ้าสาบทางปรมัตถ์, อภิธรรม, อุบาสิก และบรรพชิต	๑
๒๖.	ธรรมคดีและธรรมคิตา	๑	๕๖.	ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑
๒๗.	ความมั่นคงภายใน	๑	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง ความสุข	๑
๒๘.	โลกพระศรีอารยอยู่แค่ปลายงมูก	๒	๕๘.	แนวสังเขปทั่วๆ ไปของการ พัฒนา	๑
๒๙.	การทำงานเพื่อนาน	๑			
๓๐.	สันโดษไม่เป็นอุปสรรค แก่การพัฒนา	๑			

เรียนศาสนา ที่ตาหฺูฯ.

เรียนศาสนา นั้นต้องมี ที่ตาหฺูฯ

เมื่อให้เกิด ทุกข์อยู่ ทุกสถาน
เรียนให้รู้ ตรงที่จะ ชักสะพาน
อย่าให้เกิด อាកาร มารบกวน

เรียนตรงตรง ลงไป ที่ตัวทุกข์
ดูให้ถูก กรรมวิธี ที่กระสวน
สะกັดกั้น การปรุงแต่ง แห่งกระบวน
จิตปั่นป่วน สงบได้ ทุกข์หายไป.

พ. อินฺท...